

HAVA KİRLİTİCİ PARAMETRELERİNİN HAVA KALİTESİ İNDEKSİNE UZUN ZAMANLI ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: ÇERKEZKÖY ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Hüseyin ÖZEL*¹, Pınar CİHAN², H. Kurtuluş ÖZCAN¹, Serdar AYDIN¹,
Asude HANEDAR³

¹ İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Mühendislik Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE

² Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü,
Tekirdağ/TÜRKİYE

³ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Mühendislik Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, Tekirdağ/TÜRKİYE

Öz

Hava kirliliği, küresel ölçekte en önemli halk sağlığı etkenlerinden birisidir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası değerlendirmeler sonucu hava kalitesini tayin etmek için izlenmesi gereken parametreler belirlenmiştir. Azot dioksit (NO₂), kükürt dioksit (SO₂), ozon (O₃), karbon monoksit (CO) ve partikül madde (PM₁₀) ölçüm sonuçlarına göre hava kirliliği seviyeleri belirlenmektedir. Günümüzde insanlığın büyük bir bölümü yaşamlarını şehirlerde devam ettirmektedir. Yoğun nüfusun olduğu alanlardaki hava kirliliğinin olumsuz etkileri kısa ve uzun vadede çeşitli sağlık sorunlarına neden olmaktadır. İnsani aktiviteler olan ulaşım, ısınma ve sanayi kaynaklı hava kirliliğinin yanı sıra yanardağ, toz taşıma, orman yangınları gibi doğal kaynaklı hava kirliliği oluşmaktadır. Şehir ölçeğinde hava kirliliğinin oluşumunu önleyebilmek için hava kirliliğinin ölçümlerle takip edilmesi ve sonuçlara istinaden gereken önleyici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Hava kirleticilerinin konsantrasyonlarının takibinde kullanılan Hava kalitesi İndeksi (HKİ), hava kalitesini değerlendirmenin önemli bir göstergesidir. Bu çalışmada bir sanayi bölgesindeki hava kirleticilerin HKİ'ye etkilerinin zamansal değişiminin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma alanı olarak yoğun endüstriyel faaliyetlerin olduğu Çerkezköy bölgesi seçilmiş ve 4 yıllık HKİ değişimi incelenmiştir. Ayrıca 2020 yılında COVID-19 pandemisi kaynaklı kısıtlamaların HKİ'ye olan etkileri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında; 2016-2020 yılları arasında HKİ değerlerinin ağırlıklı olarak orta ve iyi seviyede olduğu görülmüştür. Ayrıca 2019 ve 2020 yıllarında 2016 ve 2017 yıllarına karşılık HKİ değerlerinin daha iyi seviyede olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, hava kalitesi indeksi, hava kirliliği, pandemi, PM₁₀, PM_{2.5}

Sorumlu Yazar: Hüseyin ÖZEL, huseyinozel@ogr.iu.edu.tr

INVESTIGATION OF LONG-TERM EFFECTS OF AIR POLLUTANT PARAMETERS ON AIR QUALITY INDEX: A CASE STUDY FOR ÇERKEZKÖY ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE

Abstract

Air pollution is one of the most important public health factors on a global scale. For this reason, the parameters to be monitored in order to determine the air quality have been determined as a result of national and international evaluations. Air pollution levels are determined according to the measurement results of nitrogen dioxide (NO₂), sulfur dioxide (SO₂), ozone (O₃), carbon monoxide (CO) and particulate matter (PM₁₀). Today, most of people continues their lives in cities. The negative effects of air pollution in densely populated areas cause various health problems in the short and long term. In addition to human activities such as transportation, heating and industry-induced air pollution, naturally sourced air pollution such as volcanoes, dust transport and forest fires occurs. In order to prevent the formation of air pollution at the city scale, it is necessary to monitor the air pollution with measurements and to develop the necessary preventive policies based on the results. The Air Quality Index (AQI), which is used to monitor the concentrations of air pollutants, is an important indicator of air quality. In this study, it is aimed to examine the temporal change of the effects of air pollutants on the air quality index in an industrial area. Çerkezköy region, which has intensive industrial activities, was selected as the study area and the 4 years air quality index change was examined. In addition, in 2020, the effects of the restrictions caused by the COVID-19 pandemic on AQI were investigated. In the light of the findings; Between the years 2016-2020, it is seen that the AQI values are mainly at medium and good levels. In addition, it was observed that the AQI values were at a better level in 2019 and 2020 compared to 2016 and 2017.

Key Words: COVID-19, air quality index, air pollution, pandemic, PM₁₀, PM_{2.5}

1. Giriş

Sanayi tesislerinin bir arada olduğu bölgeler beraberinde ulaşım yoğunluğunu getirmektedir. Ayrıca bu bölgelere yakın yerleşim söz konusu olduğunda hava kalitesini etkileyen unsurlarda çeşitlilik ortaya çıkmaktadır. Küresel kentleşme oranı 2018 yılında %55'e ulaşmıştır [1]. Kentleşme ve sanayileşmenin hızla ilerlemesiyle, artan enerji tüketimine bağlı olarak, dünya genelinde giderek daha ciddi hava kirliliği problemi oluşmaktadır [2]. Sanayi kaynaklı hava kirliliği ile ısınma kaynaklı hava kirliliğinin, ulaşımdan kaynaklanan hava kirliliği ile birleşmesi sonucu SO₂, NO₂, O₃, CO ve yüksek konsantrasyonlarda partikül madde (PM₁₀ ve PM_{2.5}) atmosfere salınmakta ve kirliliğe neden olmaktadır [3].

Sanayileşme ve kentleşmenin hızlı temposu, kentlerin yapısına ve bölgenin topografyasına bağlı olarak toz veya partikül madde (PM) kirliliğinde artışa neden olmaktadır [4]. Çok sayıda çalışma havadaki partikül maddenin (PM) erken ölüm riski, hastaneye yatış ve çocuklarda daha yüksek olumsuz solunum sağlığı göstergeleri gibi olumsuz sağlık etkileri ile ilişkili olduğunu göstermiştir [5]. SO₂, NO₂, O₃ ve CO insan sağlığını olumsuz etkileyen ve hatta ölüme neden olabilen kirlleticilerdir. Araştırmacılar SO₂ kirliliğinin etkisinin nefes almayı zorlaştırdığı ve solunum yolu hastalıkları nedeniyle gerçekleşebilecek ölüm oranını artırdığını ortaya koymuşlardır [6, 7]. NO₂ kirliliği güçlü toksisitesinden dolayı böbrekleri, kalbi ve diğer organları olumsuz etkileyen ve akciğer alerjilerine neden olabilen bir kirleticidir [8, 9]. O₃, enflamasyona neden olabileceği, pulmoner epitel hücrelerini tahrip edebildiği ve insanları solunum yolu hastalıklarına duyarlı hale getirebileceği için en zararlı fotokimyasal kirleticilerden biri olarak kabul edilmektedir [10]. CO kanın oksijen taşıma kapasitesini azaltma kabiliyetine sahiptir, bu da doku oksijenasyon mekanizmasını bozabilmektedir. Vücuda, özellikle beyine oksijen tedarikini azaltabilmekte ve merkezi sinir sistemi ve kalbin hasar görmesine neden olabilmektedir [11, 12]. İnsan sağlığına yönelik bu riskler nedeniyle, bu kirleticilerin havadaki konsantrasyonlarının takip edilmesi halk sağlığının korunması adına oldukça önemlidir.

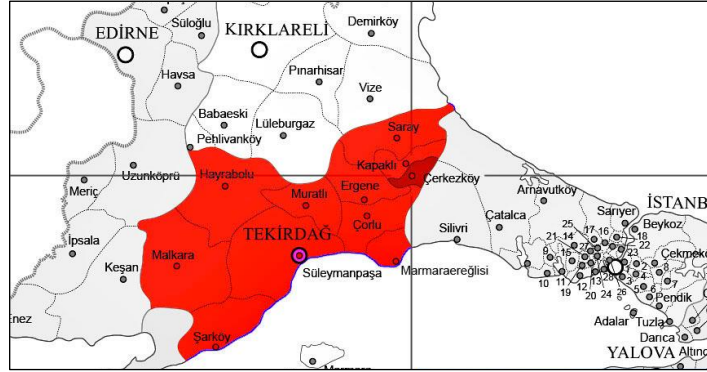
Hava kirleticilerinin konsantrasyonlarının takibinde kullanılan Hava Kalitesi İndeksi (HKİ), hava kalitesinin önemli ve kapsamlı bir göstergesidir ve devlet kurumları tarafından havanın şu anda ne kadar kirli olduğunu veya havanın ne kadar kirli olacağını tahmin edebilmek için kullanılmaktadır [13]. HKİ değeri hava kalitesi üzerine teknik bilgisi olmayan kişilerin kolay bir şekilde hava

kalitesi hakkında bilgi sahibi olmasını sağladığı gibi günlük aktivitelerinde hava kirliliğine maruziyeti engellemek adına yol göstericidir.

2020 yılının ilk aylarında dünyayı etkisi altına alan yeni koronavirüs hastalığı, küresel bilinen adıyla COVID-19, koronavirüs ailesinden yeni bir virüsün (SARS-CoV-2) insandan insana geçerek enfekte etmesi ve özellikle solunum sistemini etkilemesi ile ortaya çıkmıştır. Aralık 2019'da Çin'in Hubei Eyaleti, Wuhan şehrinde pnömoni enfeksiyonu olan 27 hasta bildirilmiştir [14]. Daha sonra 7 Ocak'ta Şiddetli Akut Solunum Sendromu Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) olarak adlandırılan yeni bir koronavirüs, COVID-19'un nedensel patojeni olarak tanımlanmıştır [15]. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ilk vakaların Çin tarafından raporlanmasından başlayarak pandemi ilanına kadar geçen süreci küresel kamuoyuyla paylaşmıştır. Pandemi ilanından önce DSÖ, tarihindeki altıncı “Uluslararası Öneme Sahip Halk Sağlığı Acil Durumu”nu 30 Ocak 2020’de ilan etmiştir. COVID-19 salgınının yayılması, ülke çapındaki benzeri görülmemiş müdahaleler sonucunda Çin gibi bazı ülkelerde önemli ölçüde azalmıştır. Bununla birlikte, COVID-19 salgını küresel ölçekte yavaşlama belirtisi göstermeden etkisini sürdürmektedir. COVID-19 pandemisinin bir nedeni olan sokağa çıkma yasaklarının yaşanması, endüstriyel üretimin kısıtlanması, ulaşımın ve lojistiğin azalması sonucu küresel ölçekte tüm çevre faktörlerinde ve en hızlı etkisi görülen hava kalitesinde iyileşmeye neden olmuştur. Bu çalışmada, seçilen bir sanayii bölgesindeki uzun süreli HKİ değerleri incelenmiştir. Sokağa çıkma kısıtlamalarının uygulandığı Nisan-Mayıs 2020 dönemine ait HKİ indeksi ve hava kirletici konsantrasyonları geçmiş dönemlerle kıyaslanarak, pandemi sürecinin olası hava kalitesine olan etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Materyal ve Metot

Bu çalışmada, bir sanayi bölgesindeki hava kirleticilerin HKİ’ye etkilerinin zamansal değişiminin incelenmesi amaçlanmıştır Çalışma alanı olarak yoğun endüstriyel faaliyetlerin olduğu Çerkezköy bölgesi seçilmiştir (Şekil 1). Organize sanayi bölgesi 1273 hektarlık alanda faaliyet gösteren 300 sanayi kuruluşu ile Türkiye’nin en önemli endüstriyel alanlarından birisidir.

Şekil 1. Çalışma Alanı

Çalışma kapsamında 1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2019 tarihleri arasındaki 1460 güne ait HKİ verileri kullanılmıştır. Kullanılan HKİ değeri günlük HKİ değerini ifade eder ve HKİ verileri Marmara Temiz Hava Merkezi bünyesindeki Çerkezköy istasyonuna ait veriler olup World's Air Pollution'dan temin edilmiştir [16]. Söz konusu istasyon şehir kenarında olan site şeklinde yerleşimin olduğu, Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesi girişinde yer almaktadır. Konumundan dolayı kentsel hava kirliliği ile endüstriyel hava kirliliğinin etkisinde olan ve trafikten kaynaklı hava kirliliğinin etkisinin olabileceği bir noktada yer almaktadır.

Tablo 1'de HKİ Kesme Noktaları yer almaktadır. Farklı kirleticiler için farklı konsantrasyon aralığı HKİ için bir sayıya denk gelmektedir. HKİ sayısı da hava kalitesinin iyi, orta, hassas, sağlıksız, kötü ve tehlikeli olmak üzere hangi seviyede olduğunu ifade etmektedir.

3. Bulgular ve Tartışma

Yıllık hava kirletici değerleri karşılaştırıldığında çalışma süresi olan dört yıl boyunca PM₁₀ kirliliğinin günlük limit değer olan 50 µgm⁻³'ün üzerine çıktığı, SO₂ kirliliğinin de bir yıl yıllık limit değer olan 125 µgm⁻³'ün üzerinde kirliliğe sahip olduğu tespit edilmiştir [18]. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nün [19] belirlemiş olduğu yıllık ortalama 20 µgm⁻³ limit değere sahip olan PM₁₀ kirliliği dört yıl boyunca çok yüksek oranda limitlerin üzerinde seyretmiştir.

Tablo 1. Hava Kalitesi İndeksi Kesme Noktaları [17]

İndeks	HKİ	SO ₂	NO ₂	CO	O ₃		PM ₁₀	PM _{2.5}
		(ppb)	(ppb)	(ppm)	(ppm)		(µgm ⁻³)	(µgm ⁻³)
		1 sa. ort.	1 sa. ort.	8 sa. ort.	8 sa. ort.	1 sa. ort.	24 sa. ort.	24 sa. ort.
İyi	0-50	0-35	0-53	0-4.4	0-0.054	-	0-54	0-12.0
Orta	51-100	36-75	54-100	4.5-9.4	0.055-0.070	-	455-154	12.1-35.4
Hassas	101-150	76-185	101-360	9.5-12.4	0.071-0.085	0.125-0.164	155-254	35.5-55.4
Sağlıksız	151-200	186-304	361-649	12.5-15.4	0.086-0.105	0.165-0.204	255-354	55.5-150.4
Kötü	201-300	305-604 (24 sa. ort.)	650-1249	15.5-30.4	0.106-0.200	0.205-0.404	355-424	150.5-250.4
Tehlikeli	301-500	605-1004 (24 sa. ort.)	1250-2049	30.5-50.4	-	0.405-0.604	425-604	250.5-500.4

HKİ değerlerinin çalışma periyodu olan 2016-2019 yılları arasındaki günlük değişimleri Şekil 2 ve 3'te sunulmuştur. Buna göre “Kötü” sınıfına giren gün sayısı 1 günle sadece 2016 yılı Mart ayında görülmüştür. “Sağlıksız” gün sayısı en fazla olan yıl 7 adet ile 2017, en az olan yıl 1 adet ile 2016’dır. “Hassas” gün sayısı da 60 adet ile en fazla 2016 yılına ait iken 36 adet ile 2018 yılına aittir. “Orta” gün sayısı ise 225 adet ile en fazla 2017 yılında, 101 adet ile en az 2018 yılında görülmüştür. Hava kalitesinin “İyi” sınıfında değerlendirilen, açık alanda sağlıklı bir şekilde insanların vakit geçirip spor ve aktivite yapabileceği en temiz havaya sahip yıl ise 189 gün sayısı ile 2018 yılı olurken 70 gün sayısı ile iyi seviye hava kalitesi indeksine en az sahip olan 2017 yılı olmuştur.

Toplumda hava kalitesinin farkındalığını arttırmak amacıyla kullanışlı bir yöntem olan Hava Kalitesi İndeksinin (HKİ) günlük değerleri karşılaştırıldığında günlük maksimum HKİ değerinin %91.85 oranında PM_{2.5} kirliliğinden kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Toplam partikül madde kaynaklı günlük maksimum HKİ değeri ise diğer kirlleticiler içinde %94.82 oranına sahiptir.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
2016 Ocak	119			59	97	73	73	91	128	99	83	91	81	60	101	69	42	52	83	81	121	87	82	83	83	48	36	38	142	128	124
Şubat	107	98	139	127	32	50	68	65	134	139	93	90	99	68	87	126	110	49	54	55	101	125	146	129	55	100	106	50	69		
Mart	110	125	79	84	65	97	106	122	74	68	77	79	49	50	51	61	126	109	52	107	102	66	203	44	54	62	77	132	88	127	
Nisan	106	61	35	40	55	53	72	70	105	100	71	68	99	127	70	75	97	104	133	112	42	57	96	100	55	76	83	95			
Mayıs	53			42		37	70	55	38	45	59	80	119	93	57	54	40	40	75	74	52	36	53	109	58	44	39	34	75	77	66
Haziran	61	69	40	84	33	50	39	34	33	35	38	80	80	88	70	57	55			15	29	37	45	25	47	39	38	51	49	50	
Temmuz	43	45	42	45	36	28	35		14	31	30	27	30	26	27	39	39	44	33	28	27	45	59		33	46	51	66	75	73	84
Ağustos	77	75	60	51	58	59	57	56	49	49	53	55	28	36	32	38	36	36	34	40	59	80	51	56	43	33	38	53	55	42	58
Eylül	34	38	42	47	58	74	48	48	63	53	54	50	52	65	61	50	62	87	90	58	56	59	47	38	33	26	33	49	75	117	
Ekim	69	59	40	51	52	48	73	86	40	46	58	89	57	44	42	43	33	25	41	33	43	62	65	47	42	40	32	65	111	63	
Kasım	91	103	114	66	64	114	98	110	122	67	85	65	63	62	54	65	107	102	67	55	54	51	59	40	102	150	149	86	36	41	
Aralık	62	110	74	94	64	87	111	58	118	116	133	146	68	77	127	65	58	111	103	135	43	47	59	102	81	108	104	84	41	40	34

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
2017 Ocak	102	137	123	123	82	48	61	117	74	58	47	138	143	106	45	55	45	37	34	51	82	88	57	56	84	62	81				80
Şubat	89	168	143	113	84	100	77	59	34	52	65	52	54	77	121	97	75	152	119	93	140	110	128	117	98	31	82	94			
Mart	128	97	116	87	92	137	100	71	72	91	98	74	51	60	100	111	103	102	111	75	139	44	49	48	85	98	56	76	64	64	76
Nisan	50	42	53	67	76	91	97	87	55	78	59	61	49	84	82	78	90	36	68	85	69	52	73	52	64	71	90	76	119	82	
Mayıs	51	55	65	71	69	75	84	55	63	59	52	110	116	56	40	54	52	49	36	63	64	53	44	46	58	52	39	36	53	52	100
Haziran	91	57	63	62	54	39	82	98	45	52	69	47	44	65	69	49		33	30	55	83	89	68	100	40	46	49	49	79	83	
Temmuz	61	65	55	45	47	45	55	46	65	66	47	48	55	61	35	43	53	56	57	60	67	61	90	71	82	84	71	75	90	77	53
Ağustos	48	57	69	72	73	79	78	58	49	43	73	57	59	38	41	31	43	55	61	43	50	57	70	61	52	46	55	57	52	50	48
Eylül					51	59	52	59	49	47	110	101	67	50	53	50	63	89	78	92	70	58	55	84	55	63	49	49	50	49	
Ekim	59	69	55	58	99	140	102	13	92	81	72	59	81	102	79	96	49	46	60	118	132	139	91	100	58	88	137	119	55	48	69
Kasım	63	87	136	80	54	79	72	69	73	82	161	118	116	121	92	68	65	75	51	53	57		81	133	107	116	103	86	96	137	
Aralık	92	82	85	85	55	71	107	154	141	72	98	116	127	134	140	128	84	43	39	64	74	73	70	95	142	163	140	90	85	68	58

Şekil 2. 2016 ve 2017 Yıllarına Ait HKİ Değerleri

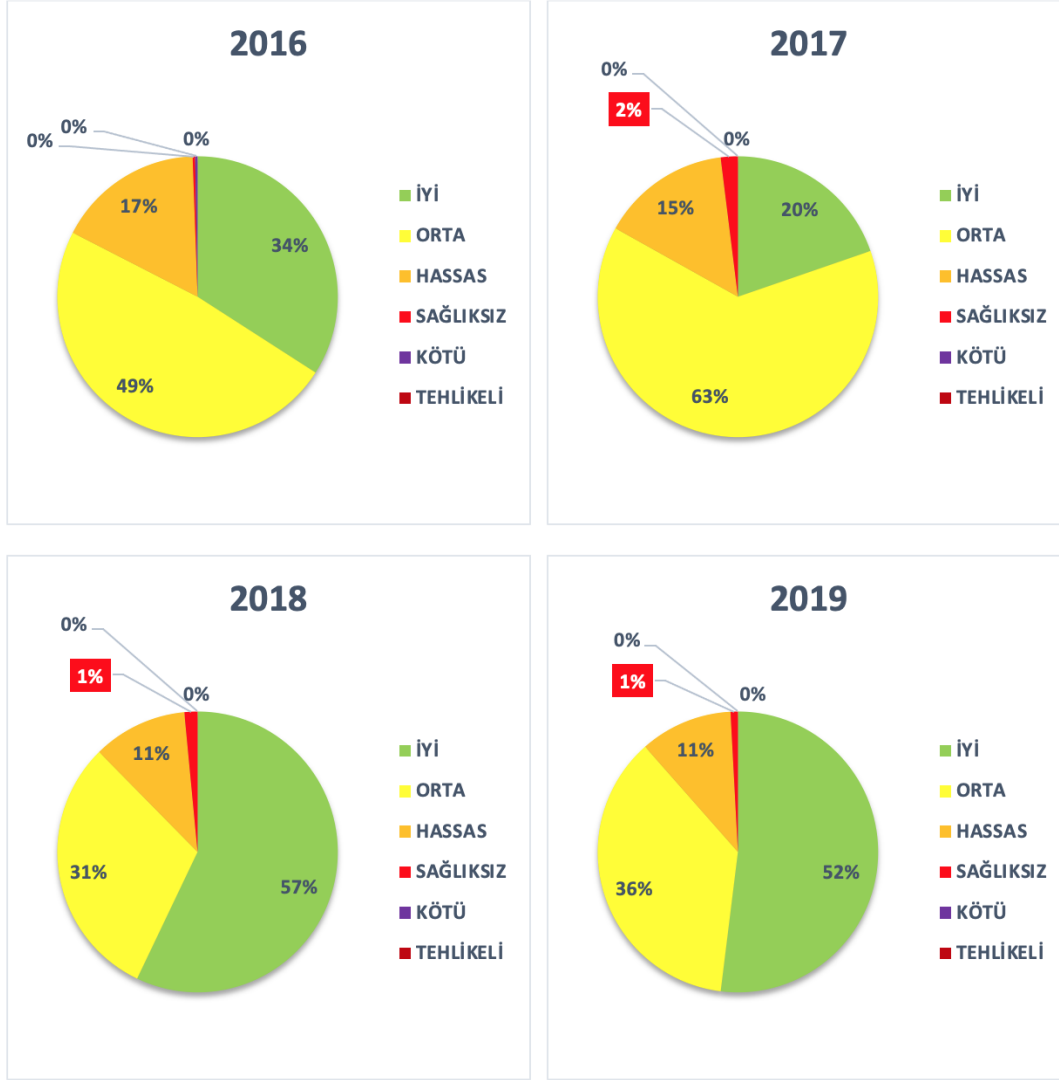
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
2018 Ocak	90	107	79	71	85	151	117	136	104	54	76	65	36	34	49	101	127	51	90	120	53	48	56	60	52	41	62	64	130	171	
Şubat	135	137	125	84	64	26	52	111	115	66	35	18	70	76	42	46	57	64	42	36	57	44	19	31	49	46	42	67			
Mart	77	124	102	83	58	59	112	102	62	126	133	133	91	60	97	124	124	102	25	38	52	39	45	25	45	95	82	40	73	124	141
Nisan	69	38	46	100	115	83	41	49	60	83	83	126	49	26	52	52	45	47	54	71	40	74	90	74	94	58	54	49	37	34	
Mayıs	45	46	55	46	44	51	77	48	78	64	31	29	47	76	81	90	84	68	59	26	27	30	25	38	33	46	46	47	34	36	32
Haziran	40	40	22	54	59	99	60	50	40	31	34	33	28	18	26	28	28	30	32	26	31	81	54	17	15	27	29	36	56	56	
Temmuz	39	33	33	32	32	37	32	31	36	29	31	26	37	34	28	40	70	39	39	46	39	58	58	34	50	38	34	36	35	34	22
Ağustos	37	45	45	40	44	41	36	41	21	27	30	25	27	29	37	44	39	39	37	30	31	30	33	44	31	25	27	31	47	45	41
Eylül	40	56	54	37																											
Ekim					19	29	22	20	23	24	60	56	37	38	34	32	48	56	56	62	73	114	114	82	90	40	134	151	99	85	90
Kasım	86	44	27	23	31	41	24	25	24	21	30	36	17	19	36	41	38	13	66	20	39	24	43	42	69	109	105	35	10	18	
Aralık	48	46	47	54	42	30	43	134	104	58	56	54	141	75	77	63	22	45	43	80	89	108	103	115	41	52			120	77	59

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
2019 Ocak	30	42	66	32	31	73	54	75	132	80	84	69	54	129	69	82	143	137		80	71	49	96	68	79	67	46	104	85	72	66
Şubat	68	136	108	116	53	26	37	42	56	97	138	72	28	35	36	45	67	136	84	118	115	143	31	40	43	73	59	67			
Mart	110	82	38	90	125	83	57	136	109	73	91	73	34	41	49	102	56	123	103	51	42	48	63	48	62	79	50	45	81	37	80
Nisan	56	62	52	49	51	60	53	82	40	44	93	89	78	30	26	58	105	44	48	57	60	60	38	67	49	37	53	98	90	71	
Mayıs	49	29	54	60	49	65	49	27	44	59	68	66	39	45	75	39	35	58	67	83	64	79	76	31	61	68	36	54	63	67	71
Haziran	35	51	63	43	41	54	50	45	44	40	44	54	53	49	48		51	45	41	53	30	47	47	49	47	39	40	46	38	38	
Temmuz	37	38	40	38	42	42	42	59	44	38	38	39	44	39	40	43	41	41	39	44	44	48	45	37	40	38	40	41	45	44	51
Ağustos	45	43	77	43	44	40	40	36	29	29	34	43	39	42	35	30	27	30	26	39	38	85	47	52	51	55	44	40	39	39	41
Eylül	39	38	39	40	35	30	33	33	30	32	31	37	34	31	29	47	79	31	23	27	24	34	37	23	58	55	26	39	108		
Ekim	96	44	122	95	29	27	51	55	35	126	72	33	25	44	41	55	39	79	74	60	78	54	133	36	44	64	46	52	51	51	59
Kasım	23	37	78	98	86	110	113						79	98	123	106	71	71	134	90	61	56	37	41	61	72	58	113	130	87	
Aralık	50	36	118	42	27	31	116	82	67	114	90	58	67	94	82	92	147	151	119	158	156	144	102	69	41	44	65	67	61	26	33

Şekil 3. 2018 ve 2019 Yıllarına Ait HKİ Değerleri

Hava

hava olarak nitelendirirsek en yüksek hava kalitesine sahip yılların %57+%31 ve %52+%36 oranlar ile toplam %88 oranına sahip 2018 ve 2019 yıllarında olduğu görülmüştür.

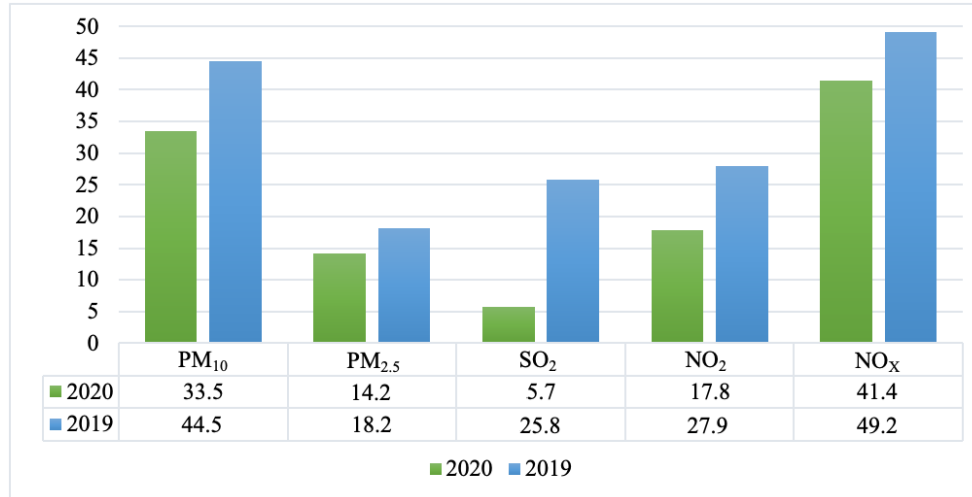

Şekil 4. Yıllık Hava Kalitesi İndeks Oranları

COVID-19 salgını nedeniyle, hava kirliliği parametrelerinin değişimini incelemek amacıyla sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı 11.04.2020-11.05.2020 tarihleri arasında hava kalitesinin bir önceki yıla (11.04.2019-11.05.2019) göre nasıl değiştiği incelenmiş olup sonuçlar Şekil 5’de verilmiştir. SO₂, NO₂, NO_x, PM₁₀ ve PM_{2.5} hava kirliliği parametrelerine ait verileri kullanılmıştır.

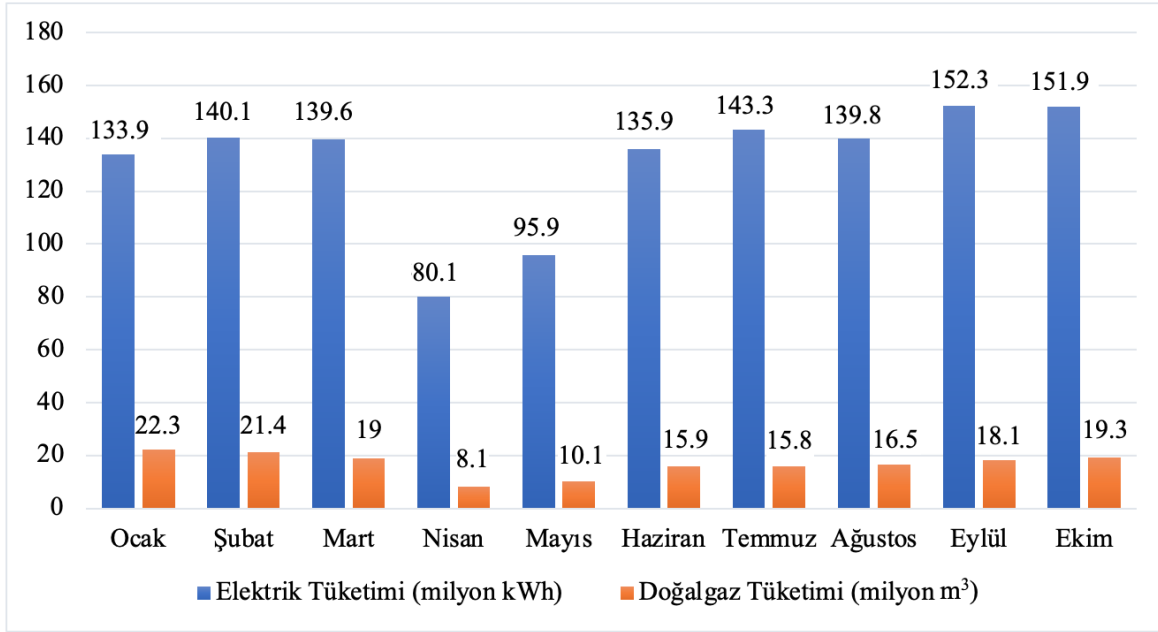

Kullanılan veriler günlük ortalama değerlerdir. Hava kirliliğine ait veriler Marmara Temiz Hava Merkezi bünyesindeki Çerkezköy istasyonuna ait veriler olup, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağından [20] alınmıştır. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı 2020 yılındaki kirletici parametrelerin, bir önceki yıla göre düşüş gösterdiği görülmektedir. En fazla değişim %352.84 oranında azalış ile SO₂ parametresinde görülmekte olup 11.04.2019-11.05.2019 arasında ortalama 25.8 µgm⁻³ iken 11.04.2020-11.05.2020 arasında 5.7 µgm⁻³'e düştüğü görülmektedir. PM₁₀ kirliliğinde %32.84 oranında azalma gözlenerek dönemsel ortalama değerinin 44.5 µgm⁻³'den 33.5 µgm⁻³'e, PM_{2.5} değerinin 18.2 µgm⁻³'den 14.2 µgm⁻³'e, NO₂ kirliliğinin de %56.74 oranında azalış ile 27.9 µgm⁻³'den 17.8 µgm⁻³'e ve NO_x değerinin 49.2 µgm⁻³'den 41.4 µgm⁻³'e düştüğü görülmüştür. COVID-19 salgınında sokağa çıkma yasaklarından dolayı hava kirletici parametrelerin tümünde bir düşüş gerçekleştiği ve hava kalitesinin yükseldiği görülmektedir.

Şekil 5. 2019-2020 Yılları Arası Hava Kalitesi Değişiminin Karşılaştırılması

Hava kalitesi indeksinin ve hava kalitesi değişimlerinin ilişkilendirilebilmesi amacıyla Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesinin (ÇOSB) 2020 yılının Ocak-Ekim dönemi arası elektrik ve doğalgaz tüketim değerleri, COVID-19 pandemisinin başlangıç süreci olarak Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. Çerkezköy Organize Sanayii Bölgesi Doğalgaz ve Elektrik tüketim verileri (Ocak 2020-Ekim 2020) [21]

ÇOSB'ye ait elektrik tüketim değerlerine bakıldığında Ocak-Mart ayları arasında 133.9-139.6 m³kWh aralığında olan elektrik tüketim değeri, Nisan ayında COVID-19 pandemisi nedeniyle azalan endüstriyel faaliyetler sonucu %40 civarında değişim ile 80.1 m³kWh'ye düşmüştür. Mayıs ayının gelmesiyle elektrik tüketim miktarı 95.9 m³kWh'ye artış göstermiş ve Haziran ayından itibaren tekrar pandemi öncesi tüketim değerlerine dönmüştür.

ÇOSB bünyesinde kullanılan doğalgaz tüketim değerleri de 2020 yılının Ocak-Ekim ayları arası incelendiğinde elektrik tüketim değerlerine paralel bir değişim gözlemlenmektedir. Ocak-Mart ayları arasında 22.3-19.0 milyon m³ aralığındaki değişimin ardından Nisan ayında tüketimde yaşanan yaklaşık %60 oranında düşüşle 8.1 milyon m³ değerine inen tüketim miktarı Mayıs ayında 10.1 milyon m³ değerine yükselmiş ardından gelen aylarda 15.9-19.3 milyon m³ aralığında paralel bir grafik sergilemiştir.

4. Sonuç

Hava kirliliği problemlerini çözmek ve strateji geliştirmek adına ilgili otoriteler ve bilimsel çalışma üretenler hava kirleticilerini takip etmeye ve analiz etmeye odaklanmışlardır. Hava kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi otoritelerin sorumluluğu olsa da doğrudan halk sağlığına etkisi olduğundan hava kalitesi hakkında güncel bilgileri kamuoyuna sunması da bir sorumluluktur. Bunu yaparken, farklı kirleticilerin ölçüm sonuçlarını anlamak bu konuda uzman bilim insanları için mümkün olsa da, halk ve yerel otoritelerin kolayca anlayabileceği şekilde sunulması gerekmektedir. Bu nedenle hava kirliliğinin halka sunumunu kolay anlaşılır bir şekilde yapılabilmesi adına Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) sınıflama sistemi kullanılmaktadır. Bu çalışmada seçilen bir sanayi bölgesinde HKİ'nin uzun vadeli değişimi incelenmiş ve pandemi sürecinin hava kalitesi üzerine etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2016-2020 yılları arasında HKİ değerleri incelendiğinde hava kalitesinin ağırlıklı olarak orta ve iyi seviyede olduğu görülmüştür. Ayrıca 2019 ve 2020 yıllarında 2016 ve 2017 yıllarına karşılık indeks değerlerinin daha iyi seviyede olduğu söylenebilir.

2019-2020 yılları Nisan-Mayıs dönemi hava kalitesi değişimi ile ÇOSB elektrik ve doğalgaz tüketim değerleri karşılaştırıldığında, 2020 yılında yaşanan COVID-19 pandemisi sonucu sanayide kullanılan elektrik ve doğalgaz tüketiminin azalması, 2019 yılındaki hava kalitesi değerleri ile 2020 yılına ait hava kalitesi değerleri arasındaki farkın oluşmasına neden olmuştur. Söz konusu 2020 yılı Nisan-Mayıs döneminde hava kirliliğine etken olan kirletici konsantrasyon miktarlarında 2019 yılına göre azalma gözlemlenmiş olup hava kalitesi adına olumlu sonuçlar oluşmuştur. Hava kalitesinin izlenmesine yönelik çalışmaların artması bölgesel ve ulusal ölçekte hava kirliliğine karşı alınacak önlemlerin ve yol haritasının belirlenmesine ışık tutacaktır.

Teşekkür

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde yürütülen, Hava Kalitesinin İncelenmesi ve Eğitilebilir Algoritmalarda Modellenmesinin Araştırılması; Çerkezköy Örneği başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- [1] Prospects W.U. Department of Economic and Social Affairs. Available: <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>, (Erişim tarihi: 01 Nisan 2021).
- [2] Li, X., Hussain, S.A., Sobri, S., Syazarudin, M. Overiewing the air quality models on air pollution in Sichuan Basin, China. *Chemosphere*, 129502, 2021.
- [3] Cihan, P., Ozel, H., and Ozcan, H. K. Modeling of atmospheric particulate matters via artificial intelligence methods. *Environmental Monitoring and Assessment*, 193(5), 1-15, 2021.
- [4] Rai, P.K., *Biomagnetic Monitoring of Particulate Matter*: Elsevier, 2016.
- [5] Bell, M.L., Dominici, F., Ebisu, K., Zeger, S.L., Samet, J.M. Spatial and temporal variation in PM_{2.5} chemical composition in the United States for health effects studies. *Environmental health perspectives*, 115(7), 989-995, 2007.
- [6] Guo, H., Wei, J., Li, X., Ho, H.C., Song, Y., et al. Do socioeconomic factors modify the effects of PM₁ and SO₂ on lung cancer incidence in China? *Science of The Total Environment*, 756, 143998, 2021.
- [7] Yun, Y., Gao, R., Yue, H., Li, G., Zhu, N., et al. Synergistic effects of particulate matter (PM₁₀) and SO₂ on human non-small cell lung cancer A549 via ROS-mediated NF- κ B activation. *Journal of Environmental Sciences*, 31, 146-153, 2015.
- [8] Temam, S., Burte, E., Adam, M., Antó, J.M., Basagaña, X., et al. Socioeconomic position and outdoor nitrogen dioxide (NO₂) exposure in Western Europe: A multi-city analysis. *Environment international*, 101, 117-124, 2017.
- [9] Liu, Z., Guan, Q., Luo, H., Wang, N., Pan, N., et al. Development of land use regression model and health risk assessment for NO₂ in different functional areas: A case study of Xi'an, China. *Atmospheric Environment*, 213, 515-525, 2019.
- [10] Jerrett, M., Burnett, R.T., Pope, III C.A., Ito, K., Thurston, G., et al. Long-term ozone exposure and mortality. *New England Journal of Medicine*, 360(11), 1085-1095, 2009.
- [11] Hampson, N.B., Piantadosi, C.A., Thom, S.R., Weaver, L.K. Practice recommendations in the diagnosis, management, and prevention of carbon monoxide poisoning. *American journal of respiratory and critical care medicine*, 186(11), 1095-1101, 2012.

[12] Asl, F.B., Leili, M., Vaziri, Y., Arian, S.S., Cristaldi, A., et al. Health impacts quantification of ambient air pollutants using AirQ model approach in Hamadan, Iran. Environmental research, 161, 114-121, 2018.

[13] Du, R., Li, J., Dong, G., Tian, L., Qing, T., et al. Percolation analysis of urban air quality: A case in China. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 541, 123312, 2020.

[14] Hao, X., Chonghuai, Y., Qingyan, F., Kai, X., Yamei, Y., et al. Possible environmental effects on the spread of COVID-19 in China. Science of The Total Environment, 731, 139211, 2020.

[15] Lu, R., Zhao, X., Li, J., Niu, P., Yang, B., et al. Genomic characterisation and epidemiology of 2019 novel coronavirus: implications for virus origins and receptor binding. The lancet, 395(10224), 565-574, 2020.

[16] Pollution W.s.A. Real-time Air Quality Index. Available: <https://waqi.info>, (Erişim tarihi: 01 Haziran 2020).

[17] Agency E.P., "Technical Assistance Document for the Reporting of Daily Air Quality - the Air Quality Index (AQI) by U.S. Environmental Protection Agency," 2018.

[18] UNION P. Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe. Official Journal of the European Union, 2008.

[19] Organization W.H. WHO. Air quality guidelines for particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulphur dioxide. Global update 2005. Summary of Risk Assessment, 2006.

[20] Ağı U.H.K.İ. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sürekli İzleme Merkezi, Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı. Available: <https://www.havaizleme.gov.tr>, (Erişim tarihi: 05 Haziran 2020).

[21] Bölgesi Ç.O.S. Doğalgaz ve Elektrik Tüketim verileri. Available: <https://cosb.org.tr>, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2020).